

Veiligheid- en Gezondheidsaspecten bij de Groene maatschappelijke stage in de bos en natuursector

Colofon

Opdrachtgever: Bosschap, Commissie Arbeidsomstandigheid

Uitvoering: Jan Polman
IPC Groene Ruimte
November 2012

Inhoudopgave

Inleiding.....	3
Hoofdstuk 1 De kenmerken van de doelgroep	4
1.1 De Groene maatschappelijke stage.....	4
1.2 De werkzaamheden en activiteiten.....	5
Hoofdstuk 2 De diverse partijen en inspanningsverplichtingen	6
2.1 De kenmerken	6
2.2 De toewijzing van een partij aan een groep	8
2.3 De inspanningsverplichtingen.....	9
Hoofdstuk 3 De wettelijke voorschriften en de Veiligheid & Gezondheidsaandachtspunten.....	11
3.1 De wetgeving.....	11
3.2 De veiligheid- en gezondheidsaandachtspunten	14
Hoofdstuk 4 Risicoanalyse van de werkzaamheden	17
4.1 De risico's inzichtelijk maken.....	17
4.2 Overzicht van de risicoscore	18

Inleiding

In de bos- en natuursector zijn diverse vrijwilligers en jongeren actief. Daar is medio 2011 ook de Groene maatschappelijke stage bijgekomen. De veiligheid- en gezondheidsvoorschriften voor deze groepen zijn niet allemaal gelijk. Ook bestaat er binnen de bos- en natuursector enige onduidelijkheid over de juiste invulling van deze voorschriften. De Commissie Arbeidsomstandigheden van het Bosschap heeft IPC Groene Ruimte gevraagd de huidige Veiligheid- en Gezondheidsproblematiek betreffende de Groene maatschappelijke stage beter voor deze doelgroep inzichtelijk te maken. In dit rapport wordt daar invulling aan gegeven.

In een afzonderlijke gelijksoortige rapportage ‘Veiligheid- en Gezondheidsaspecten bij vrijwilligerswerk en jongeren in de bos- en natuursector’ wordt de Veiligheid- en Gezondheidsproblematiek voor die betreffende doelgroepen behandeld.

Met de inhoud van deze rapportage kan de lezer de juiste informatie verkrijgen die voor zijn eigen situatie van toepassing is. De hoofdstukvolgorde hoeft daarbij niet altijd gevolgd te worden. Elk hoofdstuk geeft de informatie over het aangaande onderwerp. Wel is het belangrijk om de begrippen en de aangewezen verantwoordelijke partijen die in dit rapport benoemd worden altijd goed te kennen.

Eerst worden in deze rapportage de kenmerken en de aandachtspunten van de Groene maatschappelijke stage gegeven. Hiermee kan een duidelijk onderscheid gemaakt worden met de andere groepen jongeren en vrijwilligers. Dit is noodzakelijk om de juiste Veiligheid- en Gezondheidsvoorschriften plus de taken en verantwoordelijkheden bij de juiste groep jongeren en vrijwilligers te plaatsen.

Vervolgens worden de meest voorkomende groene werkzaamheden benoemd die leerlingen tijdens hun Groene maatschappelijke stage wel of niet mogen uitvoeren. Om duidelijkheid te krijgen wie op welk moment verantwoordelijk of aansprakelijk is, zijn de kenmerken van de betrokken partijen benoemd, zoals werkgever, terreinbeheerder, leerling. Vervolgens worden bij elke partij de noodzakelijke inspanningsverplichtingen geplaatst.

Hoofdstuk 3 behandelt de van toepassing zijnde wettelijke voorschriften. De feitelijke toepassing hiervan zal de bos- en natuursector zelf op bedrijfsniveau nader moeten invullen. Hiervoor zijn de belangrijkste Veiligheid- en Gezondheidsaandachtspunten voor de Groene maatschappelijke stage uitgewerkt. Ter ondersteuning hiervan is in het laatste hoofdstuk de risicoanalyse van de meest voorkomende werkzaamheden gegeven. In een overzicht wordt de risicoscore van een werkzaamheid bij de diverse groepen vrijwilligers geplaatst.

Hoofdstuk 1 De kenmerken van de doelgroep

De belangrijkste kenmerken van de groep jongeren die in het kader van de groene maatschappelijke stage werkzaamheden verrichten wordt hieronder gegeven. Het belangrijkste onderscheid van deze doelgroep ten opzichte van andere jongeren is dat zij in het kader van het voortgezet onderwijs verplicht deze stage moeten uitvoeren. Andere jongeren zoals stagiaires van het beroepsonderwijs en jongeren die vrijwilligerswerk uitvoeren worden hieronder dus niet bedoeld.

1.1 De Groene maatschappelijke stage

Vanaf het schooljaar 2011-2012 is voor leerlingen in het voortgezet onderwijs de maatschappelijke stage verplicht. Zij moeten minimaal 30 uur bepaalde vrijwilligerswerkzaamheden uitvoeren. Dit heet binnen de bos- en natuursector “de Groene maatschappelijke stage”.

De kenmerken van de jongeren die de Groene maatschappelijke stage uitvoeren en waarin dit rapport verder ingegaan wordt, zijn:

- Leerlingen uit het voortgezet onderwijs die werkzaamheden uitvoeren.
- Leerlingen van 13 tot en met 17 jaar.

De leeftijdscategorieën van deze leerlingen die werkzaamheden in de bos- en natuurterreinen uitvoeren, zijn als volgt ingedeeld:

- 13 en 14 jaar
- 15 jaar
- 16 en 17 jaar

Leerlingen van 12 jaar oud kunnen ook een maatschappelijke stage verrichten. Alleen mag dit niet buiten hun onderwijsinstelling uitgevoerd worden. Zij mogen dus geen activiteiten of werkzaamheden in het kader van de groene maatschappelijke stage in de bos- en natuurterreinen uitvoeren.

Kenmerkend voor de Groene maatschappelijke stage zijn de volgende aandachtspunten:

- De stage is van relatief korte duur.
- De uitvoerende activiteiten in het terrein zijn vaak eenvoudig uitvoerende werkzaamheden. De aansturing kan door een vrijwilligersorganisatie gedaan worden, maar zal veel vaker door de terreinbeherende organisatie gebeuren. Dat geldt dan ook voor de gezagsverhouding tijdens de uitvoering van de werkzaamheden.
- De stagebieder (bv. de terreinbeheerder) is verantwoordelijk voor de veiligheid op de werkplek. De school voor de stage-inhoud en de maatschappelijke stagemakelaar legt de contacten tussen de school en stagebieder.
- De stage hoeft niet noodzakelijk uit uitvoerende werkzaamheden te bestaan. Het kunnen ook informatieve projecten zijn.
- Voor een aantal leeftijden zijn er afwijkende voorschriften voor het uitvoeren van bepaalde werkzaamheden en werktijden. Dit ten opzichte van de reguliere wetgeving die bijvoorbeeld geldt voor de werkzaamheden van kinderen bij het vrijwilligerswerk.

1.2 De werkzaamheden en activiteiten

De aard van de werkzaamheden die door volwassen en jonge vrijwilligers uitgevoerd worden is in het onderstaand overzicht weergegeven. Dit is in vijf categorieën ingedeeld met daarbij een aantal herkenbare en veel voorkomende werkzaamheden. Binnen elk van deze categorieën zijn er kenmerkende en gelijksoortige gevaren waarmee de risicobeoordeling voor de werkzaamheden eenvoudig en consequent uitgevoerd kan worden. Dit alles is ter ondersteuning bij het inventariseren, het omschrijven en de risicobeoordeling van de werkzaamheden, dit in de hoofdstukken 3 en 4 nader uitgewerkt wordt. Daarin worden de omgevingsfactoren waarin de diverse werkzaamheden uitgevoerd worden, ook belicht. Uiteindelijk leidt dit geheel tot het maken van een goed onderbouwde keuze van de werkzaamheden die een bepaalde leeftijdscategorie van de groep jongeren in het kader van de Groene maatschappelijke stage wel of niet mogen uitvoeren.

Categorie werkzaamheden	Voorbeelden van werkzaamheden	De mogelijke gevaren
Terreinbeheer	<ul style="list-style-type: none"> - Werkzaamheden met handgedragen machines, zoals: motorzaag, bosmaaier en heggenschaar. - Werkzaamheden met rijdende machines, zoals: tractor, maaimachine. - Werkzaamheden met overige diverse machines, zoals: houtbewerkingmachines, perslucht, hoge drukspuit, takkenversnipperaar. - Transportwerkzaamheden, zoals: voertuig, tractor, boot. - Werkzaamheden met handgereedschappen, zoals: zagen, bijl, hiep, riek, grashark, zeis, spade. - Diverse handmatige werkzaamheden, zoals: opruimen van takken, planten van bomen, inscharen van vee, rasteronderhoud, onderhoud gebouwen en recreatievoorzieningen, uitmesten van stallen, overzetten van padden. 	<ul style="list-style-type: none"> - Struikelgevaar. - Valgevaar. - Verdrinkingsgevaar. - Snijgevaar. - Beknellingsgevaar. - Stoot- of steekgevaar. - Gevaar door vallende bomen en vallende of zwiepende takken. - Gevaar door wegslingerende materialen. - Gevaar door uitstoot van vloeistof onder hoge druk. - Agressie, intimidatie en geweld.
Inventariseren	<ul style="list-style-type: none"> - Monitoren van flora en fauna. - Monitoren van het gedrag van de bezoekers. 	<ul style="list-style-type: none"> - Struikelgevaar. - Valgevaar. - Verdrinkingsgevaar. - Agressie, intimidatie en geweld.
Voorlichting	<ul style="list-style-type: none"> - Excursies en bezoekers aanspreken op ongewenst gedrag. - Werkzaamheden in bezoekersruimte/kassa. - Uitvoeren van trainingen en voorlichtingen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Struikelgevaar. - Stoot- of steekgevaar. - Agressie, intimidatie en geweld.
Promotiewerk	<ul style="list-style-type: none"> - Organisatie van vrijwilligerswerk. - Begeleiden van kampen en eendaagse activiteiten. - Werven van leden. 	<ul style="list-style-type: none"> - Struikelgevaar. - Stoot- of steekgevaar. - Agressie, intimidatie en geweld.
Administratief	<ul style="list-style-type: none"> - Beeldschermwerk. - beheer van adressenbestanden. - Werkroosters opstellen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Repeterende bewegingen.

Hoofdstuk 2 De diverse partijen en inspanningsverplichtingen

Wie is feitelijk verantwoordelijk of kan aansprakelijk gesteld worden bij een ongewenste situatie waarbij een leerling schade ondervindt? De Inspectie SZW (voorheen de Arbeidsinspectie) kan een boete opleggen. Wellicht kan er zelfs een civielrechtelijke procedure ontstaan. Elke casus is hierbij uiteraard uniek. Momenteel is er nog geen jurisprudentie over ongevallen tijdens groene maatschappelijke stage. Dit is er wel over soortgelijke situaties, hiermee kan de richting van het interpreteren van de wetgeving aangenomen worden. Belangrijk uitgangspunt is daarbij altijd goed te weten in welke hoedanigheid men tijdens de uitvoerende werkzaamheden kan worden aangesproken. Daarmee wordt het ook duidelijk wie verantwoordelijk is voor de noodzakelijke inspanningen. Maar dan moet men wel weten tot welke partij men behoort. In dit hoofdstuk wordt dit duidelijk gemaakt.

2.1 De kenmerken

Niet de omschrijving op 'het visitekaartje' is bepalend tot welke partij men behoort, maar de wijze waarop men daadwerkelijk handelt en vorm geeft aan de uitoefening van de taken geeft aan tot welke partij men gerekend kan worden.

De diverse wetgevingen die hier aan de orde zijn zoals de Arbowet, Arbeidstijdenwet en de Nadere regeling kinderarbeid wijzen bijna altijd de werkgever als de verantwoordelijke partij aan. Hij zal dan ook als eerste aangesproken worden bij een overtreding van een wetgeving of bij een ongeval. Voor de duidelijkheid worden hieronder in het kort de belangrijkste kenmerken van de belangrijkste partijen gegeven.

Werkgever:

Een werkgever geeft tijdens de werkzaamheden die leerlingen uitvoeren de concrete opdrachten, zoals over de werkwijze en de veiligheid. Bepalend hierbij is dat er een gezagsverhouding is, zoals: 'ga nu dit doen en zo mag je het niet doen.'
De werkgever kan deze taken ook delegeren aan een medewerker, bijvoorbeeld een boswachter. De persoon die de opdracht uitvoert wordt dan als werknemer gezien. Een vergoeding of een arbeidsovereenkomst is hierbij niet noodzakelijk.

Werknemer (leerling):

De leerling die in opdracht en onder gezag de werkzaamheden verricht. De persoon die opdracht geeft is de werkgever, of zijn gedelegeerde. Er ontstaat dus een werkgever- werknemerverhouding. Of er wel of geen arbeid- of stageovereenkomst of betaling van loon is, is hierop niet van invloed.

Opdrachtgever:

Iemand of een organisatie die al of niet tegen betaling werkzaamheden of diensten uitbesteedt. In de aanbesteding wordt het eindresultaat van de werkzaamheid of dienst omschreven.

Kenmerkend voor de rol van de opdrachtgever is dat hij tijdens de uitvoering van de werkzaamheden geen gezagsverhouding heeft met de uitvoerende zoals die omschreven is bij de werkgever. De opdrachtgever bemoeit zich niet met de manier waarop de werkzaamheden worden uitgevoerd. Wel kan hij toezicht houden op de gemaakte afspraken. Daarover kan hij wel inhoudelijk opmerkingen plaatsen naar de opdrachtnemer toe.

Oprichtnemer:

De opdrachtnemer is een overeenkomst betreffende het uitvoeren van werkzaamheden of diensten met de opdrachtgever aangegaan. Dit kan een mondelinge of schriftelijke overeenkomst zijn waarin de uit te voeren werkzaamheden zijn opgenomen. De opdrachtnemer voert dit geheel zelfstandig in eigen beheer uit. Als de opdrachtnemer de werkzaamheden door leerlingen laat uitvoeren dan is hij tijdens de uitvoering van die werkzaamheden werkgever.

Terreineigenaar:

De terreineigenaar is, zoals de naam al aangeeft, de eigenaar van een terrein. Dit kan zijn bos, natuurterrein, watergangen en landbouwgrond. Als hij op zijn terrein ook andere onroerende goederen heeft zoals gebouwen en dergelijke en hij is daar ook eigenaar van dan is hij juridisch gezien eigenaar van een opstal. Ook kan hij eigenaar van dieren zijn, dit met uitzondering van wild.

Een organisatie of persoon kan dus meerdere 'rollen' vervullen. Een terreineigenaar kan ook een werkgever voor de leerlingen zijn. Dit kan echter ook onbedoeld en uit onwetendheid gebeuren. Bijvoorbeeld als hij de leerlingen van de opdrachtgever gaat aansturen tijdens de uitvoering van de werkzaamheden.

Een vrijwilligersorganisatie is vaak een opdrachtnemer en werkgever. De uitvoerende leerlingen kunnen dan als werknemer gezien worden.

De leerlingen worden in dit overzicht gelijk gesteld aan de werknemer en de vrijwilligersorganisatie aan werkgever. Wel zijn er betreffende de zorgplicht voor vrijwilligers, dus ook voor de leerlingen, vrijstellingen. Deze vrijstellingen uit de Arbowet worden in hoofdstuk 3 belicht.

Naast de hierboven omschreven partijen zijn er nog meer partijen die een rol spelen, zoals school, docenten, stagebegeleiders en maatschappelijke makelaars. In het kader van de verantwoordelijkheid van de veiligheid- en gezondheidsvoorschriften die voortkomen uit de betreffende wetgevingen over arbeid zijn deze partijen minder van belang. Zij kunnen immers niet de noodzakelijke en specifieke veiligheid- en gezondheidsaspecten op de werkplek beoordelen en aanpassen. Wel kunnen zij gedelegeerde taken tijdens de uit te voeren werkzaamheden verrichten. Verder moeten zij uiteraard geen leerlingen bij een stageaanbieder aanmelden waarvan men weet dat de leerlingen daar aan grote gevaren bloot staan.

2.2 De toewijzing van een partij aan een groep

Op basis van de kenmerken die hiervoor bij 2.1 omschreven zijn, plus de feitelijke gang van zaken die zich in de praktijk voordoet, wordt aan groepen die rol kunnen spelen één of meerdere partijen toegewezen. Een bepaalde groep kan in de praktijk dus meerdere partijen vertegenwoordigen. Met behulp van deze aanwijzingen kunnen de betreffende organisaties en personen in de volgende paragraaf 2.3 zien welke inspanningsverplichtingen men als feitelijke partij heeft.

In het onderstaande overzicht staan in de eerste kolom de betreffende organisaties en personen. In de tweede kolom is aangegeven tot welke partij men behoort of kan behoren.

Groep	Partij
Vrijwilligersorganisaties	<ul style="list-style-type: none">• Werkgever• Opdrachtnemer• Opdrachtgever
Particuliere groepjes vrijwilligers	<ul style="list-style-type: none">• Werkgever• Opdrachtnemer• Opdrachtgever• Werknemer
Vrijwilligers	<ul style="list-style-type: none">• Werknemer
Terreinbeherende organisaties	<ul style="list-style-type: none">• Werkgever• Opdrachtgever• Terreineigenaar
Medewerkers terreinbeherende en vrijwilligersorganisaties	<ul style="list-style-type: none">• Werknemer
Stagebieder	<ul style="list-style-type: none">• Werkgever
Kinderen en jongeren 13 – 17 jaar	<ul style="list-style-type: none">• Werknemer

2.3 De inspanningsverplichtingen

Hieronder worden de belangrijkste inspanningsverplichtingen per partij gegeven.

In hoofdstuk 3.2 staan alle belangrijkste aandachtspunten die uit de inspanningsverplichtingen van de werkgever voortkomen, nader beschreven. In de praktijk zal namelijk de werkgever de meeste maatregelen moeten nemen. Vandaar dat dit daar voor deze partij uitgebreid beschreven wordt.

Partij	Inspanningsverplichting
<i>Werkgever</i>	<ul style="list-style-type: none">- De gevaren van de werkplekken inventariseren en indien nodig deze gevaren beheersbaar maken. Dat geldt voor elke werkplek waar de leerlingen werken.- Alle arbeidsmiddelen die op de werkplek gebruikt worden mogen geen gevaar voor de veiligheid en gezondheid veroorzaken.- De leerlingen altijd voorzien van de juiste instructie en voorlichting.- Deskundige begeleiding en toezicht op de uitvoering van de werkzaamheden verzorgen.- Uitreiken van de noodzakelijke persoonlijke beschermingsmiddelen. Toezicht houden op het gebruik en indien nodig ingrijpen.- Tijdens de werkzaamheden voldoende maatregelen nemen voor de veiligheid van derden.
<i>Werknemer (leerling)</i>	<ul style="list-style-type: none">- Alle veiligheidsinstructies van de werkgever betreffende de werkzaamheden opvolgen.- Niet opzettelijk onveilige handelingen verrichten die hemzelf of anderen in gevaar kunnen brengen, zoals roekeloos gedrag, de persoonlijke beschermingsmiddelen (niet) dragen.- Goed luisteren naar de door de werkgever gegeven instructies en voorlichtingen.- Melden van gevaarlijke situaties.
<i>Oprichtgever</i>	<ul style="list-style-type: none">- In de voorbereiding van de uit te besteden werkzaamheden de bijzondere risico's inventariseren en indien mogelijk aanpakken. Bijvoorbeeld aanrijdgevaar passerend verkeer, munitie uit de tweede wereldoorlog, kabels en leidingen, ondraagkrachtige bodem.- Wetenschap hebben van de kennis en uitvoering van het veilig handelen betreffende de werkzaamheden van de opdrachtnemer: "zijn de werkzaamheden geschikt voor de beoogde doelgroep".- Schade aan voorbijgangers (derden) voorkomen door afspraken te maken met de eigenaren van wegen of terreinen waarop de werkzaamheden invloed kunnen hebben.- Tijdens de uitvoering toezicht houden op de specifieke veiligheidsafspraken die gemaakt zijn. Indien nodig geconstateerde onvolkomenheden melden aan de verantwoordelijke persoon van de opdrachtnemer.

Partij	Inspanningsverplichting
<i>Opdrachtnemer</i>	<ul style="list-style-type: none"> - De door de opdrachtgever aangegeven bijzondere risico's uitvoeren met afdoende veiligheidsmaatregelen. Dit kan zijn: opvolgen van de veiligheidseisen van de opdrachtgever of zelf de juiste veiligheidsmaatregelen vaststellen. - De overige partijen, zoals georganiseerde groepen vrijwilligers, die werkzaamheden op de werkplek uitvoeren, voorlichten over de vastgestelde veiligheidsmaatregelen voor de bijzondere risico's. - Ingrijpen als dit noodzakelijk is, bijvoorbeeld als leerlingen zich niet aan de gemaakte veiligheidsafspraken voor die werkplek houdt.
<i>Terreineigenaar</i>	<ul style="list-style-type: none"> - De gebouwen en andere opstallen die toegankelijk zijn voor het publiek en vrijwilligers, goed onderhouden zodat ze niet de oorzaak van het ontstaan van een lichamelijk letsel kunnen zijn. - Voorschriften over het waarborgen van de veiligheid van de bezoekers van het terrein afspreken. Zoals: bepaalde tijdstippen uitvoering van werkzaamheden, extra afschermen van plekken waar veel publiek komt (parkeer- en picknickplaatsen), veiligheid van opslag van het gevelde hout. - Toezicht houden over de afspraken en indien nodig ingrijpen door de verantwoordelijke partij betreffende de uitvoeringswerkzaamheden aan te spreken. - Altijd ingrijpen als er zichtbaar zeer risicovolle activiteiten op het terrein plaats vinden die direct een gevaar voor de omgeving en leerlingen betekenen.

Hoofdstuk 3 De wettelijke voorschriften en de Veiligheid & Gezondheidsaandachtspunten

Een aantal wettelijke veiligheid- en gezondheidsvoorschriften zijn bij de uitvoerende werkzaamheden van de vrijwilligers of werknemers, zoals de leerlingen door de wetgeving gezien moeten, altijd van kracht. Deze komen niet alleen voort uit de Arbowet en het Arbobesluit maar ook zijn de Arbeidstijdenwet, het Arbeidstijdenbesluit en de Nadere regeling kinderarbeid bepalend hierin. Dit hoofdstuk geeft voor de bos – en natuursector de belangrijkste veiligheid- en gezondheidsaandachtspunten die betrekking hebben op de werkzaamheden van leerlingen die de Groene maatschappelijke stage uitvoeren.

3.1 De wetgeving

De bos en natuursector heeft bij de uitvoering van haar werkzaamheden altijd met de Arbowet te maken. De praktische invulling, de betrokkenheid en de kennis wordt bij meeste organisaties redelijk goed toegepast. Echter, de Groene maatschappelijke stage heeft binnen de sector zijn intrede gedaan. Ook zijn vaker nieuwe vormen van vrijwilligerswerkzaamheden zichtbaar geworden. Daarbij zijn een aantal wetgevingen in de laatste jaren, en zelfs recentelijk, aangepast. Hieronder een aantal aandachtspunten uit de wetgevingen die de bos- en natuursector aangaan wanneer men met vrijwilligers en jongeren werkt.

In bos- en natuursector worden de vrijwilligers door de terreinbeheerde- en de vrijwilligersorganisatie benaderd alsof het hun werknemers zijn. Dit geldt voor de ervaren vrijwilligers die regelmatig werkzaamheden verrichten maar ook voor de vrijwilligers die incidenteel werkzaamheden uitvoeren, maar ook voor de leerlingen van de Groene maatschappelijke stage. Voor deze groepen zijn de Arbeidstijdenwet en de Arbowet van belang.

De arbeidstijdenwet

De Arbeidstijdenwet is ook van toepassing voor de vrijwilligers en de leerlingen. Deze geeft voor volwassen vrijwilligers en leerlingen vanaf 18 jaar veel ruimte. Hierdoor zal in de praktijk geen overschrijding van de werktijden plaats vinden. De wettelijke maximale arbeidstijd is afhankelijk van meerdere factoren, zoals de rusttijd tussen de werkperiode, de lengte van de onafgebroken perioden van het werk, nachtdiensten.

Dit betekent voor vrijwilligers en leerlingen die overdag niet langer dan 12 uur of 's nachts niet meer dan 10 uur werken dat er geen conflict ontstaat met de Arbeidstijdenwet. Ook zal de onafgebroken rustperiode tussen de werkdagen van 11 uur per 24 uur bij de vrijwilligers eenvoudig behaald kunnen worden.

De Arbowet en het Arbobesluit

Voor 2007 maakte de Arbowet geen duidelijk onderscheid tussen vrijwilligers en werknemers in loondienst. Medio 2007 is dit wel gemaakt. Dit betekent onder andere dat organisaties die alleen met vrijwilligers en leerlingen in het kader van een maatschappelijke stage werken geen volledige Risico-Inventarisatie en Evaluatie (RI&E) hoeven op te stellen. Voor hen geldt een beperkte RI&E die zich hoofdzakelijk richt op gevaarlijke omstandigheden zoals: gevaarlijke stoffen, lawaai, machines. Ook is het aanbieden van een arboarts niet meer noodzakelijk.

De zorgplicht voor de veiligheid- en gezondheidsaspecten van de vrijwilligers en leerlingen blijft echter bestaan. Zeker bij werkzaamheden die risicovol zijn moeten voldoende maatregelen genomen worden om de risico's te beheersen. Dit kan zelfs leiden tot het niet laten uitvoeren van risicovolle werkzaamheden door de vrijwilligers of leerlingen.

Jongeren en leerlingen bij vrijwilligerswerk

Binnen het arbobeleid van een organisatie voor vrijwilligers moet de groep jongeren ook duidelijk benoemd worden. De juiste invulling van de wetgeving over jongeren is niet bij alle organisaties precies bekend.

Indien vrijwilligersorganisaties op grond van het Arbobesluit geen Risico-Inventarisatie en Evaluatie hoeven op te stellen, is het zeker verstandig aandacht aan jongeren te schenken. Men moet zich dan uiteraard nog wel aan de wettelijke verplichtingen houden die voor de werkzaamheden voor jongeren van toepassing zijn. Dit wordt hieronder benoemd.

De Nadere regeling kinderarbeid

Naast de Arbowet en het Arbobesluit is er specifieke wetgeving die van toepassing is op jongeren tussen de 13- en 17 jaar, namelijk de Nadere regeling kinderarbeid.

In het kort betekent dit ondermeer:

- Kinderen jonger dan 13 jaar mogen geen werkzaamheden verrichten.
- 13- en 14 jarige, mogen alleen onder permanent toezicht bepaalde werkzaamheden uitvoeren. 15 jarige, mogen zelfstandig werken wanneer toezicht in de nabijheid is.
- 13 t/m 15 jarige, mogen geen lasten tillen die zwaarder zijn 10 kg.
- 13 t/m 15 jarige mogen geen voorwerpen duwen of trekken waarbij meer dan 20 kg kracht nodig is.
- 13 t/m 15 jarige, mogen niet in de omgeving van machines zijn die grote risico's kunnen veroorzaken, waaronder mobiele arbeidsmiddelen
- 16- en 17 jarige, mogen risicovolle werkzaamheden alleen uitvoeren onder deskundig toezicht.
- Bij 16- en 17 jarige, telt de schooltijd mee als werktijd.

De Arbeidstijdenwet

De wettelijke voorschriften betreffende de werktijden van de jongeren tijdens het vrijwilligerswerk in bos en natuur kunnen in de praktijk goed uitvoerbaar zijn. Dat geldt ook voor de voorschriften die de werkperiodes aangaan. Wel moet altijd goed beoordeeld worden of de activiteiten binnen of buiten de schooltijd plaats vinden. Avond- of nachtwerkzaamheden (wildtellingen, monitoren) mogen ook niet altijd door jongeren uitgevoerd worden.

De meest belangrijkste voorschriften zijn:

- 13 en 14 jarige, mogen in de schoolweken buiten schooltijd tussen 7.00 uur en 19.00 uur maximaal 2 uur alleen klusjes in en rond het huis doen. Op niet schooldagen mogen zij licht niet industrieel werk doen. Dit gedurende 7 uur maar dan in het totaal niet langer dan 12 uur per week. Op zondagen mag men niet werken.
- 13 en 14 jarige, mogen in een vakantieperiode 7 uur per dag en maximaal 35 uur per week werken. Per jaar dan niet meer dan 4 weken waarvan 3 aaneengesloten. De werktijden moeten tussen 7.00 uur en 21.00 uur liggen.
- 15 jarige, mogen in de schoolweken buiten schooltijd tussen 7.00 uur en 19.00 uur 2 uur werken. In het weekend is dit 8 uur per dag maar dan niet langer dan 12 uur per week in het totaal. Als ze zondags werken dan moet de zaterdag daarvoor vrij zijn.
- 15 jarige, mogen in een vakantieperiode 8 uur per dag en maximaal 40 uur per week werken. Per jaar dan niet meer dan 6 weken waarvan 4 aaneengesloten. De werktijden moeten tussen 7.00 uur en 21.00 uur liggen.
- 16 en 17 jarige, mogen in de schoolweken inclusief schooluren 9 uur werken. Maar tussen 23.00 uur en 6.00 uur niet.
- 16 en 17 jarige, mogen maximaal 45 uur per week werken. Dit gemiddeld 40 uur in 4 weken.

Uitzonderingen voor de Maatschappelijke stage

Binnen de maatschappelijke stage zijn alleen leerlingen uit het voortgezet onderwijs actief. Voor deze jongeren geldt in principe dezelfde wet- en regelgeving als hiervoor is beschreven bij jongeren die vrijwilligerswerk verrichten. Dit betekent echter dat veel leerlingen in het uitvoeren van hun werkzaamheden in het kader van de maatschappelijke stage te veel beperkt worden. Daarom is de wet- en regelgeving enigszins aangepast. De belangrijkste aanpassingen zijn:

- Leerlingen van 12 jaar oud mogen de maatschappelijke stage uitvoeren. Dit mag alleen binnen hun schoolomgeving. Zij mogen dus geen werkzaamheden buiten hun school uitvoeren maar kunnen door het uitvoeren van bepaalde activiteiten wel voldoen aan de maatschappelijke stage eisen. Deze groep komt fysiek dus niet in de bos en natuurterreinen.
- 13- en 14 jarige leerlingen mogen in het kader van de maatschappelijke stage hetzelfde werk doen als de 15 jarige leerlingen.
- Leerlingen van 13-14 en 15 jaar mogen werkzaamheden van “Niet-industriële arbeid van lichte aard” uitvoeren. Dit is kort samengevat: werkzaamheden en werkomgevingen waaraan geen onacceptabele veiligheid- en gezondheidsrisico's zijn verbonden. Dit betekent dus meer dan alleen maar ‘klusjes in en rond het huis’.
- Als de leerlingen op een doordeweekse dag vrij geroosterd zijn, dus geen les hebben, dan is dit een “niet-schooldag”. Zij mogen dan langer dan 2 uur hun werkzaamheden voor de maatschappelijke stage op zo'n dag verrichten.
- De leerlingen van 13-14 en 15 jaar mogen indien nodig ook op zondag werken. Toestemming van hun ouders is dan wel noodzakelijk. De zaterdag ervoor moet dan wel vrij zijn.

Ook hier geldt dat de stageaanbieder goed inzichtelijk moet maken welke werkzaamheden en onder welke omstandigheden hij de leerlingen laat uitvoeren. Een stageovereenkomst is verplicht.

3.2 De veiligheid- en gezondheidsaandachtspunten

Het is noodzakelijk om altijd een goed inzicht van de werkzaamheden te verkrijgen die door de leerlingen van de Groene stage uitgevoerd worden. Daarbij moet het ook bekend zijn welke gevaren zich kunnen voordoen en of deze beheersbaar gemaakt kunnen worden zodat de risico's aanvaardbaar zijn voor de specifieke doelgroepen.

De Veiligheid- en gezondheidsaandachtspunten voor: De Groene maatschappelijke stage

Dit is een bijzondere op zich zelfstaande doelgroep. Hierin bevinden zich jonge en onervaren leerlingen uit het voortgezet onderwijs die in het kader van een verplichte stage vrijwilligerswerk verrichten. Daarom kunnen zij niet helemaal gelijk gesteld worden aan ervaren jonge of volwassen vrijwilligers. Al zijn er wel veel overeenkomsten met hun leeftijdsgenoten die vrijwilligerswerk verrichten.

Er kunnen leerlingen zijn die al een keer of regelmatig vrijwilligerswerk in de bos- en natuursector verricht hebben. Maar veel leerlingen zullen onbekend zijn met de werkzaamheden in de bos- en natuursector. Daarbij verrichten deze leerlingen de Groene maatschappelijke stage met een door hun school afgekaderd en te behalen leerdoel. Vaak zal de Groene maatschappelijke stage in groepjes leerlingen op vrij geroosterde schooldagen plaatsvinden.

Gezien de leeftijden van de leerlingen binnen deze doelgroep moet er veel aandacht uitgaan naar de aard van de werkzaamheden en de omstandigheden waarin deze uitgevoerd worden. Maar ook naar de werktijden en werkperiodes plus de begeleiding tijdens de werkzaamheden. Duidelijk is dat 12-jarige leerlingen hun maatschappelijke stage alleen maar in hun directe schoolomgeving mogen vervullen. Dit mogen zij dus niet in de bos- en natuurterreinen doen.

1 Inventarisatie van de werkzaamheden

Binnen deze doelgroep kunnen de diverse werkzaamheden uit de vijf categorieën (inventariseren, terreinbeheer, voorlichting, promotiewerk en administratief) uitgevoerd worden. Ook kunnen zij een deel van hun stage op het terrein doen en een ander deel op school, bijvoorbeeld een project over voorlichtingen. Bij het inventariseren van mogelijke werkzaamheden zal altijd afstemming plaats vinden met de zendende school of stagemakelaar. De werkzaamheden moeten immers wel binnen de gestelde kaders voor de maatschappelijke stage passen.

De leerlingen mogen uiteraard geen gevaarlijke werkzaamheden uitvoeren, maar ook de al bekende fysiek zware werkzaamheden komen niet in aanmerking (zie hoofdstuk 4).

Opmerkelijk verschil met de jongeren die regulier of vrijwilligerswerk verrichten, is dat de 13- en 14 jarige nu wel dezelfde werkzaamheden mogen verrichten als de 15 jarige. Een andere beslissingsfactor voor de werkzaamheden die bepalend is, zijn de werktijden die per leeftijdscategorie gelden (zie 4.1).

2 Inventarisatie van de omstandigheden

Van deze doelgroep mag niet verwacht worden dat zij zelfstandig alle terreinomstandigheden goed kunnen inschatten. Veel omgevingsgevaren zijn voor hen vaak nieuw. Zoals: biologische agentia, draagkracht van de grond, ijsvlakte, open watervlaktes, op of langs de weg. Maar ook op de juiste wijze rekening houden met andere vrijwilligers die op de werkplek aanwezig zijn kan niet altijd van hen verwacht worden. Kenmerkend van deze beïnvloedingsfactoren is dat ze altijd veranderlijk zijn en invloed hebben op de veiligheidsaspecten van de werkzaamheden.

De omstandigheden waaronder de werkzaamheden uitgevoerd gaan worden moeten dus goed inzichtelijk gemaakt zijn.

3 De risico's inzichtelijk en beheersbaar maken

Veel werkzaamheden zijn hiervoor bij punt 1 "Inventarisatie van de werkzaamheden" voor deze doelgroep al ongeschikt geacht. Voor de werkzaamheden die wel voor hen in aanmerkingen kunnen komen moeten de restructies toch nog inzichtelijk gemaakt worden. Zo ook voor de omstandigheden. Op basis daarvan moeten deze restructies altijd beheersbaar gemaakt worden. Dit kan vaak met eenvoudige maatregelen, bijvoorbeeld: een korte werkinstructie. Dit moet echter wel goed afgestemd zijn op de belevingswereld van de betreffende leerlingen.

Bij het beheersbaar maken van de restructies moet de arbeidshygiënische strategie toegepast worden, dus: het gevaar eerst bij de bron aanpakken. Blijven er dan nog restructies over dan mogen persoonlijke beschermingsmiddelen voorgeschreven worden. Dit betekent voor deze doelgroep dat zij bijna nooit persoonlijke beschermingsmiddelen zullen dragen. Of het moet een bescherming bieden tegen mogelijke, zeer lage risico's met weinig gevolgen, zoals: regenkleding, handschoenen of stevig schoeisel.

Maar soms kunnen er omstandigheden zijn dat er toch nog een kleine kans is op vallende kleine takken of hout. Het dragen van een helm kan dan alsnog een beheersmaatregel zijn.

4 Werkplan

In een werkplan worden de specifieke werk- en terreinomstandigheden voor een bepaald project of klus benoemd. Op basis hiervan kunnen de eventueel noodzakelijke maatregelen genomen worden:

- Bij werkzaamheden op of naast de weg moeten de tijdelijke verkeersmaatregelen ook het aanrijdgevaar voor jongeren wegnemen.
- Bij werkzaamheden met handgereedschap beoordelen of deze geschikt zijn voor de betreffende leeftijdscategorie.
- Bij vellingswerkzaamheden of het knotten van bomen een goed inzicht verkrijgen of de vrijkomende houtspanning bij het afzagen, geen onaanvaardbaar risico voor de jongeren is.
- De wijze waarop aan- en afvoer van het materiaal of restproducten (hout, hooi) veilig en niet fysiek te zwaar is kan plaats vinden.
- De mogelijke specifieke biologische agentia (gevaar voor virussen en infecties).
- Bij activiteiten waarbij men in contact komt met bezoekers, beoordelen welk ongewenst gedrag dit mogelijk bij bezoekers kan veroorzaken (agressie en intimidatie).

Vaak kunnen de algemeen bekende risico's, die hiervoor bij punt 3 inzichtelijk en beheersbaar zijn gemaakt, eenvoudig in het werkplan opgenomen worden. Maar ook de organisatorische zaken rondom een project of klus horen in een werkplan thuis, zoals:

- De wijze waarop de hulpverlening is ingericht: EHBO, Hulpverlening Geïsoleerde Arbeid, (HGA) of BHV.
- De juiste instructie voorafgaand aan de werkzaamheden.
- Bij werkzaamheden op of langs de weg tijdig overleg met de wegbeheerder voeren.
- Een geschikte begeleider of leidinggevende van de klus of het project aanwijzen.
- Voorafgaand aan de werkzaamheden aan de leerlingen aangeven welke kleding en schoeisel men moet meenemen.

De inhoud en grootte van het werkplan is afhankelijk van de omvang van de werkzaamheden, en de risico's. Dit kan van een korte mondelinge werkinstructie tot een uitgebreid document verschillen.

5 Competenties van de interne medewerkers

De interne medewerkers van organisaties die deze leerlingen aansturen of die de werkzaamheden aan hen toebedelen, moeten over voldoende kennis beschikken betreffende de veiligheidsaspecten van die werkzaamheden. Men moet er van uitgaan dat de leerlingen uit deze doelgroep geen ervaring of kennis hebben over de werkzaamheden en de werkomgeving.

De leerlingen in deze doelgroep 'leren door fouten te maken'. De medewerkers moeten deze wetenschap hebben bij het aansturen van de werkzaamheden.

Hiermee moeten de interne medewerkers bij het beoordelen van alle mogelijke risico's die zich tijdens de werkzaamheden kunnen voordoen voldoende rekening houden. Over deze kennis moet men tijdens de uitvoering van de werkzaamheden beschikken, maar uiteraard ook bij het inzichtelijk maken van de risico's bij punt 3.

Bij de feitelijke uitvoering van de werkzaamheden moet men duidelijk de werkinstructies plus de veiligheidsafspraken kunnen geven. De medewerkers moeten hiervoor een cursus didactiek of hierover een voorlichting gevolgd hebben. Dit geldt ook voor de wijze van toezicht houden en het aanspreken op onveilig gedrag van de leerlingen.

6 Het toezicht op de werkzaamheden

Effectief toezicht houden op de uit te voeren werkzaamheden is altijd een belangrijk aandachtspunt om mogelijke ongewenste situaties tijdig te voorkomen. Voor deze doelgroep betekent dat altijd toezicht gehouden moet worden. De persoon die toezicht houdt moet dus ook daadwerkelijk fysiek aanwezig zijn. Indien nodig moet hij ingrijpen en verbeteringen aangeven. Is de situatie te onveilig geworden dan zal het werk stilgelegd en opnieuw georganiseerd moeten worden.

Het aantal toezichthouders moet afgestemd zijn op het goed kunnen overzien van de werkzaamheden op de werkplek.

Hierover kunnen afspraken met de begeleiders van de zendende school gemaakt worden.

Hoofdstuk 4 Risicoanalyse van de werkzaamheden

Bepaalde groepen vrijwilligers en jongeren mogen geen risicovolle werkzaamheden uitvoeren. Welke dit zijn zal op 'bedrijfsniveau' door de terreinbeherende en vrijwilligersorganisaties specifiek gemaakt moeten worden. Hierbij kan gebruik gemaakt worden van de informatie en de wettelijke kaders die in voorafgaande hoofdstukken in dit rapport benoemd zijn.

In dit hoofdstuk wordt een risico-inschatting van bepaalde werkzaamheden in de bos- en natuursector gegeven. Dit is gebaseerd op het overzicht 'De werkzaamheden en activiteiten' uit hoofdstuk 1.3. Daarbij wordt voor twee groepen leerlingen een risico-inschatting gemaakt. Hierbij is ervan uitgegaan dat de noodzakelijke beheersmaatregelen bekend zijn en uitgevoerd kunnen worden. Maar zelfs dan nog mogen of kunnen de risicovolle werkzaamheden niet altijd door de aangegeven doelgroepen uitgevoerd worden.

4.1 De risico's inzichtelijk maken.

In hoofdstuk 4 worden aandachtspunten gegeven waarmee de feitelijke risico's inzichtelijk gemaakt kunnen worden. Naast de aard van de werkzaamheden zijn de omgevingsfactoren belangrijke factoren die het risico beïnvloeden. Een algemene risicoanalyse gebaseerd op alleen maar de werkzaamheden is daarom nooit volledig en adequaat afgestemd op de feitelijke omstandigheden. De specifieke uitwerking van de risico's moet juist daarom op het 'bedrijfsniveau' plaats vinden. Bijvoorbeeld:

Het afzagen van takken uit een knotwilg met een handzaag is een werkzaamheid. Maar zonder kennis te hebben van de feitelijke situatie zoals de dikte van de takken, de mogelijk vrijkomende houtspanning, de werkhoogte, de terreingesteldheid, enz., kan een juiste risicoanalyse niet gemaakt worden.

Om toch een uitgangspunt bij de risicobeoordeling te verkrijgen wordt hierna in dit hoofdstuk bij 4.2 bij veel voorkomende werkzaamheden die de leerlingen uitvoeren een kwalificatie van het risico gegeven. Hiermee wordt op basis van de gevaren die zich altijd voordoen, uit hoofdstuk 1.3, aangegeven welke werkzaamheden al of niet door hen uitgevoerd mogen worden.

Voor de werkzaamheden die de leerlingen al of niet mogen uitvoeren zijn in de eerste plaats de wettelijke voorschriften bepalend.

4.2 Overzicht van de risicoscore

In het hierna volgende overzicht wordt per werkzaamheid bij de doelgroepen een risicoscore gegeven.

De werkzaamheden met een laag of middel risico mogen door de betreffende groep uitgevoerd worden. Wel moeten dan de juiste veiligheidsmaatregelen getroffen worden.

De werkzaamheden met een hoog risico kunnen of mogen niet uitgevoerd worden.

Een **laag risico** betekent:

- Een kleine kans op het ontstaan van een ongeval. Het mogelijk lichamelijk letsel daarbij zal niet ernstig zijn. Het risico is met eenvoudige veiligheidsmaatregelen beheersbaar te maken.

Een **middel risico** betekent:

- Er is een kans op het ontstaan van een ongeval. Het mogelijk lichamelijk letsel daarbij kan soms ernstig zijn maar is vaak niet een blijvend letsel. Met veel aandacht voor de juiste en veiligheidsmaatregelen kan het risico beheersbaar gemaakt worden.

Een **groot risico** betekent:

- De kans op het ontstaan van een ongeval is aannemelijk, het mogelijk lichamelijk letsel daarbij is ernstig en vaak een blijvend letsel. Zelfs door het nemen van de 'geldende' veiligheidsmaatregelen kan het risico voor de betreffende doelgroep onvoldoende beheersbaar gemaakt worden.
- Deze werkzaamheden mogen door de jongeren zeker niet uitgevoerd worden, is dus wettelijk verboden (zie hoofdstuk 3).

	Werkzaamheden	Leerlingen 16 t/m17j	Leerlingen 13 t/m15j
Terreinbeheer	Motorzaag, bosmaaier en heggenschaar	Hoog	Hoog
	Rijdende machines, zoals: tractor, maaimachine	Hoog	Hoog
	Takkenversnipperaar en houtbewerkingmachines	Hoog	Hoog
	Perslucht en hogedrukspuit	Hoog	Hoog
	Transportmiddelen, zoals: voertuig, tractor, boot	Hoog	Hoog
	Zich in de omgeving van machines bevinden	Middel	Hoog
	Handgereedschappen, zoals: zagen, grashark, spade	Laag	Middel
	Handgereedschappen, zoals: bijl, hiep, riek, zeis	Hoog	Hoog
	Opruimen van takken, planten van bomen, rasteronderhoud, onderhoud paden en poelen	Laag	Middel
	Inscharen van vee en uitmesten van stallen	Hoog	Hoog
	Onderhoud gebouwen en recreatievoorzieningen	Middel	Middel
	Overzetten van padden	Middel	Middel
Inventariseren	Monitoren van flora en fauna	Laag	Laag
	Monitoren van flora en fauna 's nachts	Hoog	Hoog
	Monitoren van het gedrag van de bezoekers	Middel	Middel
Voorlichting	Excursies	Middel	Middel
	Bezoekers aanspreken op ongewenst gedrag	Middel	Middel
	Werkzaamheden in bezoekersruimte (kassa)	Middel	Hoog (kassa)
	Uitvoeren van trainingen en voorlichtingen	Middel	Middel
Promotiewerk	Organisatie van vrijwilligerswerk	Middel	Middel
	Begeleiden van kampen en eendaagse activiteiten en werven van leden	Middel	Middel
Administratief	Beeldschermwerk	Laag	Laag
	beheer van adressenbestanden	Laag	Laag
	Werkroosters opstellen	Laag	Laag